

education

Department:
Education
North West Provincial Government
REPUBLIC OF SOUTH AFRICA

PROVINCIAL ASSESSMENT

KEREITI YA 12

**SESOTHO PUO YA LAPENG (HL)
PAMPIRI YA PELE (P1)
PHUPJANE 2025**

MATSHWAO: 70

NAKO: Dihora tse pedi 2

Pampiri e na e na le maqephe a 10.

DITAELO LE DIKELETSO HO MOHLAHLAHOBUWA

Bala ditaelo tse latelang o nto araba dipotso tse latelang

1. Pampiri ena e arotswe dikarolo TSE THARO, e leng:

KAROLO YA A: Tekokutlwisiso:	30
KAROLO YA B: Kgutsufatso:	10
KAROLO YA C: Dibopeho tsa puo le tshebediso ya puo:	30

2. Araba dipotso TSOHLE
3. Qala karolo E NNGWE le E NNGWE leqepheng LE LETJHA.
4. Seha mola qetellong ya Karolo e NNGWE le e NNGWE.
5. Nomora dikarabo tsa hao jwalo ka ha dipotse di nomorilwe pampiring ya dipotso.
6. Tlola mola dipakeng tsa dikarabo tsa hao
7. Tsepamisa maikutlo haholo mopeletong le popong ya dipolelo tse nepahetseng
8. O eletswa ho sebedisa nako ya hao ka mokgwa ona:
- KAROLO YA A: Metsotso e 50
KAROLO YA B: Metsotso e 30
KAROLO YA C: Metsotso e 40
9. Ngola ka mongolo o makgethe, mme o bonahalang/balehang.

KAROLO YA A: TEKOKUTLWISISO**POTSO YA 1**

Potsong ena o nehilwe mefuta e mmedi ya ditema. Bala tema e nngwe le e nngwe ka tlhoko o nto araba dipotso tsohle tse hlahang tlasa tema ka nngwe.

Bala tema ene e latelang, o nto araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA A**BANA BA KAJENO**

1. Ruri mehla e a fetoha mme le tsona dilemo di a loyana. Mehla le dilemo di feta jwalo le phetoho tsa tsona. Ka nako tse ding diphetho tseena ke tse monate athe ka nako tse ding ke tse bohloko tse sithabetsang maikutlo. Maoba le maobeng ho ne ho le monate re tsheha, re e ja mmoho. Re ne re le metswalle ya hlooho ya kgomo ho tloha boshanyaneng kapa bongwananeng ba rona. Re le bana ba motho ba arolelanang ka hlooho ya tsie, re thusana mathateng hobane re ne re utlwisisa puo ya bohoholo e reng matsoho a hlwatswana. Kajeno dintho di fetohile kgotso, le lerato lane la mohla monene ha di sa dula mmoho empa di qheshelelana. Batho le bona ba fetohile, ba jesetsana kgwebeleng jwalo ka maeba. 5 10
2. Mehlang ya bohoholo ngwana e ne e le ngwana wa setjhaba. E ne e se wa mmae le ntatae ba mo tswalang feela. Ho pakahatsa ntlha ena e ne e re ha ngwana a hlahile lapeng le leng, basadi ba motse ba ne ba kototseha ho ya thusa ho kga metsi le ho phetha mesebetsi e meng. Lena e ne e le letshwao la kananelo ya leseae lona le hlalileng. Kgolong ya lona le ne le sa diswe le ho betlwa ke batswadi ba lona feela empa ke setjhaba sohle. Ngwana ha a ntse a hola o ne a kgalengwa le ho tataiswa ke motho e mong le e mong e moholo ka sepheo sa ho mmetlela bokamoso bo tjhabileng. 15 20
3. Boitshwaro, boikarabelo le tlhompho e ne le dintho tse dulang di kgothalletswa hoo e neng e le mahlabisa ditlhong setjhabeng ho bona ngwana a etsa ntho efahlang. E ne e le motlotlo ho utlwa ngwana a babatswa ka moo a futsitseng batswadi ba hae ka teng ka tlhompho e ntle kapa bona boikarabelo. Le hoja Basotho ba re leshala le tswala molora, e ne le takatso ya batswadi hore bana ba bona ba hate moo ba hatileng. Boitaolo le ho arabisana le batswadi e ne e le dintho tse fahlang, tseo setjhaba se neng se di tshwela ka mathe se di nena. Ba na e ne e le bana, ba mamela le ho phetha tsohle tseo ba di laelwang ho se potso ya letho. 25 30
4. Mehlang ena ya demokerasi ha ho jwalo, bana ba fetohile ditau ka malapeng. Ha e sa le batswadi ba fanang ka ditaelo empa e se e le bona. Kena dikolong o tle o bone dihaeya, ke re mehlolo ruri. Mehlang ya pele ngwana wa sekolo o ne mmona ka boitshwaro bo botle, moaparo wa sekolo, tlhompho ho matitjhere le batswadi. Ngwana e 35

ne e le seipone sa lelapa leo a tswang ho lona kapa sona sekolo seo a kenang ho sona. Mehleng ena ya demokerasi ha ho jwalo, bana e se e le bomme le bontate. Ho thata ho kgetholla mosuwetsana ho ngwana wa sekolo hobane ba apara ka ho tshwana. Ha e le lehlakoreng la dithuto tsa bona teng ke dillo le ditsikitlano tsa meno. 40
Ha o bona ba le batle jwalo o ka hopola hore le ka dithutong ho jwalo athe o ntse o ingola meno ka enke.

5. Motho wa teng o kena phaposing ya borutelo a sena sepheo ntle le ho tla bontsha ka moo a apereng hantle ka teng kapa ka moo a leng motle ka teng. Ho tloha hoseng ho fihlela sekolo se tswa ha ho letho le kenang ka hloohong. Ba bang bona o tla fumana ba kena ka phaposing ba tahlilwe ke matekwane ana ao ba ipolaisang ona. Ha e tla ba ke teng bananyana o tla fumana ba bonya le ho thetela matitjhere jwalo ka ha e ka ke thaka tsa bona. Le bashanyana ho ntse ho le jwalo hobane motho wa teng ka nako e nngwe o kena ka phaposing a tahlilwe ke matekwane ana ao ba ipolaisang ona. Ruri mehla e fetohile jwalo le bana ba rona. Matitjhere a iteletse ho ba betlela bokamoso bo tjhatsi ba hobella letlapeng jwalo ka mampharatswane hobane bana bao ba lehang ho ba betla ha ba tsotelle. Seo ba se habileng ke menate ya nakwana e tlang ho nyamela jwalo ka mohodi ha tsatsi le tjhaba. Le hoja ke ala letsoho ha se bana bohle ba itshwereng jwalo. Ho ntse ho ena le bana bao re leng motlotlo ka bona ba ikobelang melao ya batswadi le ho rata thuto. 45 50 55
6. Bana beso, diphetoho di tlele le tsa tsona mme bana ba kajeno ha ba sa tshwana le ba mehleng ya kgale ba neng ba rongwa ke motswadi ofe kapa ofe, ba mamela kgalemo le ho inkela dikeletso tse molemo tsa bophelo. Bana ba kajeno haesale motlotlo wa setjhaba hobane ba tsofetse pele ho nako, ba kgehlemantswe ke jwala le dithethefatsi tseba tseo ba ipolaisang tsona. Basotho ba fela ba nepile ha ba re dilemo di a loyana, hobane maoba ho ne ho se jwalo ka kajeno moo bana e seng e se bana. 60 65

[Tema ena e qotsitswe le ho hlophisetswa tlhahlobo ho tswa ho google.]

- 1.1 Fana ka phapano e teng pakeng tsa bana ba mehleng ya kajeno le ba mehleng ya pele. (2)
- 1.2 Hlalosa se bolelwang ha ho thwe bana ba motho ba arolana ka hlooho ya tsie. (2)
- 1.3 Tadima seratswana sa 1 mme o bolele dintho TSE PEDI tse neng di rena mehleng ya kgale tse seng di haella mehleng ya jwale. (2)
- 1.4 Fana ka moelelo o hlakileng wa polelwana e reng 'batho ba jesetsana kgwebeleng jwalo ka maeba. (2)
- 1.5 Bolela se neng se etswa ke basadi e le sesupo sa ho ananela lesea le hlahleng. (1)

- 1.6 Bolela ditlamorao tse neng di tliswa ke hore ngwana a kgalengwe ke motho e mong le e mong e moholo. (1)
- 1.7 Bolela dintlha TSE PEDI feela tse neng di kgothalletswa molemong wa hore bana e se be bana ba swabisang. (2)
- 1.8 Kgetha karabo e nepahetseng ho feta tse ding. Ngola tlhaku feela A – D.
- Ha ho thwe leshala le tswala molora ho bolelwa hore ...
- A ha ho besitswe mollo, o tsoha e se e le molora ka la hosane.
B ngwana o tshwana le batswadi ba hae.
C ngwana ha a ke a futse batswadi ka diketso.
D batswadi ba rata bana ba bona haholo. (1)
- 1.9 Hlakisa moelelo o fuperweng ke mantswe a reng bana ba fetohile ditau malapeng. (2)
- 1.10 Na ebe ke NNETE kapa MAFOSI ha ho thwe ngwana ke seipone sa lelapa la habo? Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)
- 1.11 Ke lefe lebaka le etsang hore mehleng ee ya demokerasi ho be thata ho arola ngwana wa sekolo ho titjhere? (1)
- 1.12 Maikutlo a hao ke afe mabapi le boitshwaro ba bana ba kajeno. Tshehetsa karabo ya hao ka lebaka. (2)

Bala le ho boha tema ena e latelang, mme ha o qetile o arabe dipotso tse e latelang.

TEMA YA B

[Setshwantsho se qotsitswe le ho lokisetswa tlhahlobo ho tswa ho google]

- 1.13 Ha o lekola setshwantso se ka hodimo o ka re kamano ke e jwang dipakeng tsa ntate le moradi wa hae? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 1.14 Tshohla tshebediso ya polelwana e reng 'bana ba kajeno ba iphetotse mekgokakgwale' ho tswa temeng e ka hodimo. (2)
- 1.15 Ho itshwara hloohong ha ntate ya setshwantshong ho totobatsa eng ka maikutlo a hae? (2)
- 1.16 Bolela se hlaloswang ke mantswe a reng 'ba hao botjha o bo jele lekemekeme' a buuwang ke mophetwa ya nomorilweng 2. (2)
- 1.17 Hlakisa kamano e iponahatsang mohopolong o hlalishwang ke TEMA YA A le o hlalishwang ke TEMA YA B. (2)

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA A: 30

KAROLO YA B: KGUTSUFATSO**POTSO YA 2**

Bala ditaba tsa tema e latelang, ebe o di kgutsufatsa ka ho ngola ka seratswana se momahaneng moo o hlalosang seo motho a ka se etsang ha a ena le ngwana ya nang le HIV.

ELA HLOKO: O lebelletswe ho etsa tsena tse latelang:

1. Kgutsufatso e be le mantswe a sa feteng 90.
2. Dintlha tse supileng tse jereng mohopolo wa sehlooho.
3. Ngola ka mokgwa wa seratswana se momahaneng.
4. Bontsha palo ya mantswe ao o a sebedisitseng qetellong ya kgutsufatso ya hao.

TEMA YA C**SEO O LOKELANG HO SE ETSA HA O NA LE NGWANA YA NANG LE HIV**

Bakeng sa ngwana ya sa tsotelleng hape ya sa utlwisising letho ka kokwanahloko ya Eitsi, ho thata ho utlwisisa ha hothwe o na le HIV. Le ha ho le jwalo ke boikarabelo ba motswadi ho mo jwetsa ka boemo ba hae ba bophelo. Ngwana ha a tlameha ho utlwa ka bomofeta ka tsela, e tla be e le ho hloka boikarabelo hore ngwana ha a kena boholong mme a ithuta ka thobalano a tshwaetse ba bang hoba a sa tsebe maemo a hae.

Batswadi ba bang ba kgothalletsa bana ba bona hore ba pate maemo a bona a bophelo, e le ho qoba hore ba se ke ba hlekefetswa. Hona ho lokile feela ho bohlokwa hore motswadi a hlabe matitjhere kapa mosuwehlooho malotsana ka boemo ba bophelo ba bana ba hae. HIV e ka ama kgolo ya ngwana ya mmele, ya kelello le ya maikutlo. Bana ba na le masole a mmele a fapaneng le a batho ba baholo mme HIV e ka senya kgonahalo ya masole a mmele ho laola dikokwanahloko tsa bongwaneng. Ka hoo batswadi ba lokela ho dula ba ikopanya le ngaka ya lelapa kapa tleliniki ho fumana dikeletso.

Phepo e bapala karolo ya bohlokwa ho pheleng hantle ha ngwana. Motswadi o lokela ho etsa bonnete ba hore ngwana o fumana phepo ya dijo e nepahetseng kaha sena se tla etsa hore a matlafale mmeleng. Ho hlweka ke e nngwe ya dintho tsa bohlokwa bophelong ba bana kaha ho theola tshwaetso e se ya HIV feela, empa le ya mafu a mang a mangata a ka nnang yaba ha a so hlokomelehe mmeleng wa ngwana. Ha ngwana ya nang le HIV a na le seso kapa leqeba le lokela ho hlatsuwa ka metsi le sesepa le nto hlwekiswa ka mokedikedi (antiseptic).

Ha motswadi a tjhentjha leleiri la ngwana, a phumula mathe a nang le madi kapa mahlatsa, a apare ditlalafo (gloves) tse lahlwang haeba a ena le lekgwekgwe kapa maqeba a bulehileng matsohong. Ngwana ke mpho e tswang ho Modimo ka hoo mo tsebise hore o teng bophelong ba hae, mme o tla dula o mo tshehetsa ka nako tsohle.

[E qotsitswe le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa ho BONA Phupu 2012.]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA B: 10

KAROLO YA C: DIBOPEHO TSA PUO LE TSHEBEDISO YA PUO**POTSO YA 3: PAPATSO**

Bala le ho boha papatso e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA D

- Ditshebeletso tsa marangrang tsa popota tse kopanyang malapa.
- Phahamela mapogo mme o tswibile molaetsa ka ho panya ha leihlo.

NOKIA 6210

www.nokia.com

[E qotsitswe le ho lokisetwa tlhahlobo ho tswa ho GOOGLE.]

- 3.1 Bolela lebitso la sehlahiswa se bapatswang ka hodimo. (1)
- 3.2 Boitshetleho ba papatso ee bo totobatsa tikoloho efe? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 3.3 Tadima difahleho tsa batho ba hlahellang papatsong, o bolele kamano ya bona o be o fane ka lebaka la karabo ya hao (2)
- 3.4 Hlakisa moelelo o fuperweng ke polelo e reng 'ditshebeletso tsa marangrang tsa popota tse kopanyang malapa' (2)
- 3.5 Sekaseka tshebediso ya mantswe a reng phahamela mapogo mme o tswibile molaetsa ka ho panya ha leihlo. (3)

[10]

POTSO YA 4: KHATHUNU

Bala le ho boha khathunu ena e latelang ebe o araba dipotso tse thehilweng hodima yona.

TEMA YA E

[E qotsitswe le ho lokisetswa ho tswa ho google]

- 4.1 Ha o lekola khathunu ee, ke ntho efe E LE NNGWE e supang hore monna ya nomorilweng 2 o tshohile. (1)
- 4.2 Hlalosa phoqo e hlahellang khathunung ena. (2)
- 4.3 Na polelo ee 'e ile ya ba bosesanyane ba kgwele ho bo lokisa' e nepahetse ho latela dilemo tsa seapadi se nomorilweng 1? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.4 Fana ka moelelo wa sethatho wa lentswe lena 'thepa' ho ya kamoo le sebedisitsweng kateng mantsweng a seapadi se nomorilweng 1. (1)
- 4.5 Na tshebediso ya mantswe aa 'Joo wee' e loketse maemo a ditaba? Tshehetsa karabo ya hao. (2)
- 4.6 Ke thuto efe eo mokhathunu a lehang ho e fetisetsa ho babadi ka khathunu ee? (2)

[10]

POTSO YA 5: TEMA YA PROSA

Bala tema ena e be o araba dipotso tsa thutapuo le tshebediso ya puo tse botsitsweng hodimo yona.

TEMA YA F

1. Ditlhahlobo di etswa ka lefatshe lohle, haholo ho barutwana ba ithutelang makala a fapaneng ho bona hore na ba na le tsebo dinthong tseo ba ntseng ba ithuta tsona. Nakong ena ya ditlhahlobo ba bang ba barutwana ba tshohile, matshwafo a phahame hobane ba lemohile hore ba ne ba ntse ba bapala mahareng a selemo. Ba lakatsa eka ditlhahlobo di ka kgutlela morao. Bahlahlobi ba ke ke ba lesa ho di ntshetsa pele kaha ke yona nako ya ho kgetholla mmoko mabeleng. 5
2. Barutwana nakong ena ya ditlhahlobo ba atelwa ke mahlomola. Ba tshwarwa ke sesitahlohwana bosiu le motsheare hobane ba bang ba bona e ne e le nako eo ba qalang ho ithuta ka matla, e le ona masiyasiyane mahloka lebelo. Bao e leng kgale ba sebetsa ka thata hara selemo, ba hlolohetse ho bona hore na dipotso di tla hlaha jwang. 10
3. Nnete ke hore le ha ba bang ba tshohile jwalo, ba ahile ha tlakatlaka, ba tlamehile maoto le matsoho ho ngola ditlhahlobo. Ditlhahlobo di molemo leha di jesetsa ba bangata kgwebeleng seka maeba. Batho ba bangata ba fihlelletse sepheo sa bona ka baka la ditlhahlobo. Kajeno re bona dingaka, mesuwe le batho ba hlahelletseng ka mahetla setjhabeng ka lebaka la ho ngola ditlhahlobo. 15

[E qotsitswe le ho hlophiswa botjha ho tswa ho Monokotshwai ka JJ M]

- 5.1 Ho latela puo e lefi (**e nonneng**) e sebedisitsweng temeng, o akanya hore tema ee e reretswe bomang? Tshehetsa karabo ya hao. (3)
- 5.2 Kgetha karabo e nepahetseng ho feta tse ding. Ngola tlhaku feela A–D. Sepheo sa mongodi ke sefe sa ho sebedisa puo e nonneng temeng ee?
 - A Ho natefisa puo eo a e sebedisang.
 - B Ho matlafatsa seo a buang ka sona.
 - C Ho toba taba eo a buang ka yona.
 - D Ho kgahlisa baamohedi ba ditaba. (2)
- 5.3 Tshohla tshebediso ya lentswe '**hlolohetse**' o ipapisitse le tshebediso ya puo ka kakaretso temeng ya F. (3)
- 5.4 Polelo ena '**ba ahile ha tlakatlaka**' e hlahellang moleng wa 12 e re bolella eng ka barutwana ba sa itokisetsang ditlhahlobo? (2)

[10]

MATSHWAO OHLE A KAROLO YA C: 30
MATSHWAO OHLE A PAMPIRI ENA: 70